

Nők az egyházi életben.

(Felolvasás a pozsonyi evang. theol. akadémia ülésén.)

Mélyen tisztelt Hallgatóság!

Midőn a legnagyobb meghatottsággal mondok hálásköszönetet azon rendkívüli kitüntetésért, hogy nekem – szerény és gyenge munkásnak – e nagytekintélyű helyen lehet alkalmam néhány gondolatomat kifejtteni, legyen szabad elsősorban magát azt a kérdést tisztázni, hogy *mit* keresnek az asszonyok az egyházi életben.

Nem akarok ezúttal arra a sereg nőmunkásra hivatkozni, kik a közelebb múltban kisebb-nagyobb mértékben buzgólkodtak reformált egyházaink ügyében, hanem visszapillantva a *régmúltra*: Krisztus urunk idejére, hivatkozom az ő anyjára, *Máriára*, ki midőn Jézus az *ő láthatatlan, eszmékben élő*, egyetemes egyházát az összes emberiség számára szervezte, – hűségesen mellette állt mindig; nem azért, hogy talán ő is részt vegyen a fenomenálisan nagy, *megváltói* munkában – hanem, hogy apró szolgálataival, nőies *megfigyelő* képességével, *érző szívével* mindig odaterelje Jézus figyelmét, hol legtöbb volt a szükség reája!

Szinte hallani vélem a sok apró figyelmeztetéshez szoktatott gondos anyai hangot: fiam *elfogyott a a boruk* ... s ihie, amint modern teológusaink magas színvonalon álló magyarázataiból is látjuk, a jézusi eszmék csakugyan *ott* változtatták át mindig az ízetlen, erőtlén „vizet” ama nevezetes, hathatós „borrá”, a hol legnagyobb volt a hiány benne.

S midőn a megváltói hatalmas nagy munka az utolsó tragikus jelenetével együtt „elvégeztetett” ismét asszony: *Mária Magdolna* vitte meg a biztató hírt, hogy nem kell félni, nem kell elcsüggedni – az *eszme él* és hatni fog... Krisztus feltámadott!

Én több és más természetű női munkát nem is idézek, mert egyházainkban való működésünkre nézve, csak e két feladatot látom a magunk számára kijelölve: mindig odaterelni a jézusi eszméket, a hol legnagyobb a szükség azoknak *átváltoztató erejére* és rendíthetetlenül hinni az *eszme* diadalában!

A viláért sem merném tehát azt állítani, hogy reformált egyházainknak van szükségük nőmunkásokra, mert a hogy tapasztalhatjuk, mindegyik protestáns egyháznak megvannak a teremtő, valósággal megváltói munkát végző férfierői, melyek számolva a korszellemmel, magasabb ízléssel *valósággal viszik* egyházaikat a *halhatatlanság*, az Isten országa felé, hanem én *megfordítva* látom a dolgot: nekünk asszonyoknak, anyáknak, családjainknak és ezek által *magyar társadalmunknak* van legnagyobb szükségünk arra az erőre és *jellegre*, mely *reformált* egyházainkból sugárzik ki!

Tehát mi nem *viszünk* egyházainkba eszmét, hanem azoknak érdekeiért munkálkodva, azoknak mélységeibe hatolva, *önkéntelenül* és *ösztönszerűleg* visszük át azoknak erejét a társadalom egyes rétegeibe. A protestáns női munka ennél fogva éppen abban különbözik a más vallásútól, hogy célja nemcsak szűk kört képezve, *kivonni* magát a világi életből, hogy csak vallásos összejövetelekben, imádkozásban és szegények támogatásában nyilvánuljon az, hanem észrevétlenül vive azt be a modern élet minden ágába, elsősorban *azokba* igyekszik a protestáns eszméket átültetni, hogy ezek azután *felülről* sugározván lefelé, *gyökeresen* gyógyíthassanak minden bajt!

Nem azon iparkodunk tehát, hogy *visszariasszuk* az embereket a világi élettől és szerepléstől, hanem

inkább igyekezzünk előttük *azt az állapotot* megvilágítani, hogy *milyen* lehetne a modern élet *protestáns* jellemmel és erővel egyesülve! Engedje meg tehát az igen tisztelt közönség, hogy ezúttal is ne annyira a nők munkáját ismertessem az egyházi életben, hanem inkább azt kívánjam bebizonyítani, hogy mennyire jogos munkálkodásunk a protestantizmus szolgálatában és hány ok szolgál arra, hogy mi protestáns asszonyok vállalva iparkodjunk egyházaink szellemét legalább a *jövő társadalom* számára biztosítani!

Mert hiába is fáradunk mi addig *néhányan* a néppel, hiába támogatjuk azt tőlünk telhetőleg, csekély pénzzel és még annyi jóakarattal, szeretettel hiába javítgatjuk annak erkölceit, míg a *felsőbb* rétegek zöme, a magasabb társadalom, nemcsak hogy nincs áthatva a krisztusi jótékony szellemtől, hanem nagyon sok esetben erkölcsileg és jellemileg is rossz példával jár elől. Mindnyájan ismerjük azt a régi, de igaz közmondást: *fejétől* romlik a hal.

Vessünk csak egy pillantást a magyar fővárosi életre és viszonyokra, hogy meggyőződhesünk arról, vajjon csakugyan annyira »fogytán» van-e ismét társadalmunk wborá», hogy még a mi *asszonyi* beavatkozásunkra is szükség van?!

Ha a politikai életet nézzük, azt találjuk, hogy sok esetben csak a *személyes* érdek, *személyes* „politika” vezeti a szereplő embereket; ritkább a meggyőződés, elv, önérzet és komoly, *számottevő* munka, mely az ország és ezzel együtt a nép javát mozdítaná elő.

Ha a különféle hivatalos életet szemléljük», észre kell vennünk, hogy nem mindig az érdemé, a szorgalomé a jutalom, hanem sokszor a hatalmas, felülről jövő „protekcio” minden más hiányt pótol. Valamint a dolgozókat sem mindig az ügyszeretetet, a közös cél iránti lelkesedés, hanem legtöbbször talán csak a hiúság, vagy kapzsiság vezérli munkájukban.

Ha a modern irodalom legifjabb ágát tekintjük, azt

látjuk, hogy az egészen eltérően a természetes logikától, a magasabb eszméktől, az esztetika fogalmától, egy egészen ferde, beteges külföldi léha hangot utánzó irányt követ s bizony megtörténik, hogy 22-25 éves fiatal írók műveit, mi idősebb asszonyok sem igen olvashatjuk. Előkelő fővárosi színházainkba már alig-alig mehetünk mi asszonyok, mert az ottani előadások nemcsak a normális jóízléssel, hanem nagyon sokszor a *tisztességgel* ellenkeznek! Az ifjú költők is inkább saját beteges egyéniségüket és gondolatvilágukat éneklik, semhogy *általános* igazságokért, *általános* érdekekért küzdenének, mint a régebbi gárda. A filozófia egy része is *emelő* hatás helyett lelkiismeretlenül *leverő* tanokat hirdet.

A festőművészet egyik iránya majdnem élvezhetetlen a szecesszió miatt mert kevés kivétellel a legtöbb művész teljesen eltérőleg a természettől, szintén csak saját agyának szecessziós szüleményét aplikálja vászonra – lehetetlen színekkel ékesítve azt. A XX-dik század művészetének jelszava: kövesse a természet a művészetet, a művészetnek nincs szüksége a természet szépségeire. De hála Istennek a természet még eddig nem követte a modern művészet jóakaró tanácsát és megmaradt az ő fenséges egyszerűségében.

Még a hangversenyeken sem hallunk már annyi összhangzatos, élvezetes és élvezhető zenét, mint azelőtt, hanem következetesen a többi kultuszokhoz, szintén inkább a chaotikus zürzavarok járják, melyek nem annyira a lélekre és szívre, mint inkább csak az *idegek*re hatnak izgatóan és fárasztóan.

Természetesen abban a társadalmi életben, különösen abban a budapesti jour-világban, melyet ez az irodalom, ez a művészet, egyáltalán *ilyen* példa és ízlés vezérel, éppen oly kevés a *reális* alap, éppen oly kevés a mélység, a természetesség, egyszerűség, őszinteség, egyszerűen a *szív*, mint magokban a vezérirányokban; Különben azt sohasem lehet megállapítani, hogy az

irányok befolyásolják-e a társadalmat és az *ízlést* vagy a társadalom *rossz ízlése* tereli a különféle kultuszokat hasonló irányokba? Ez egy örökös kérdés marad, akár csak az orvosi tudományban a komplikált gyomoridegbaj kérdése!

Az az egy bizonyos, hogy a *kereszténységgel* oly annyira tündető, meglehetősen antiszemita magyar gentry-társadalomban még mindig gyakori a rangkór-ság, nagyravágyás örületes fényűzés, üres mulatozás hajhászata, itt-ott – meglehetősen laza erkölcsökkel vegyítve, pedig tudvalevőleg éppen ezen tulajdonságok *ellen* demonstrál Jézus egyszerű vallása!

A társadalmi hang ennél fogva sok helyen üres és léha; az elnyomottabb rétegekre nem sok gond van fordítva; a családi élet kultiválására és a társadalomban való *komoly és jótékony* működésre nem jut idő; a gyermekek csak felületesen, *külsőleg* lesznek nevelve, a cselédek agyonhajszolva s kevés,, bérért méltatlan bánásmódban részesülnek stb.

Nem csoda, ha mi protestáns asszonyok előszeretettel keresünk menedéket egyházainkban s szinte fanatikusan belemerülve azoknak puritán, becsületes tanaiba, minden áron azokkal szeretnők társadalmunkat reformálni!

Nem csoda, ha el-elgondolkodva a körülöttünk látottak és tapasztaltak felett, lelkünk vissza-visszaszáll egy *szébb* korszakba, egy *realisabb* és mégis *ideálisabb* világba, midőn még képesek voltak az emberek *eszmékért* küzdeni és az egyéni hitért és meggyőződésért *életüket és vérüket* is odaadni!

Ez a reformáció korszaka.

Akkor majd minden ember az *igazság és őszinteség* után törte magát, ma majd minden dologból, majd minden kultuszból *éppen csak ez a kettő hiányzik!*” És e szecessziós, zűrzavaros világ közepette, mintegy jól-eső álomban – *messziről* vélem hallani a hatalmas, korszakot alkotó hangot: „Itt állok – másként nem tehetek!«

Itt állok, másként nem tehetek ... én nem tudom, jól fogom-e fel a dolgot, de én úgy érzem és úgyis éreztem mindig, hogy e hatalmas jelszó nemcsak az *összes reformált egyházaknak*, nemcsak az egész, a szó teljes és *legmagasabb* értelmében vett *protestantizmusnak* jelszava, hanem egyúttal az egész művelt társadalomnak egyedüli alapjául kellene szolgálnia!

«Itt állok, másként nem tehetek», ezen vallomással alapította meg *Luther* a *lelkiismeret gyönyörű*, vallását; ezen jelszónak köszönhető, hogy a reformáció nem egyetlen, formába öntött, kiszabott vallást produkált az emberiség számára, hanem *egy* hatalmas erkölcsi alapra támaszkodva, *egyetlen* jellemfejlesztő erővel működve, – *a szó teljes értelmében az egész művelt és érző világ számára kiszolgáltatta az eszméket!*

Csak az *alap* legyen *szilárd*, csak a *jellem* legyen rendíthetetlen, akkor nem kell félni az eszméknek különféle irányokban való szárnyalásától; mert *biztos* alaptól kiindulva – csak *Isten felé* emelkedhetnek az eszmék!

Mindazok az emberbarátok, reformátorok, felfedezők és újítók, kik *Luthert* követve és *erre az alapra* támaszkodva, *mindig* és *minden körülmények között* úgy „állottak”, a hogy *lelkiismeretük* szerint „másként” nem tehetek, hűséges és méltó utódai voltak nagy mesterüknek és egytől-egyig becsülettel dolgozó munkásai a reformáció örökkétartó nagy munkájának...

De a *lelkiismeretnek* eme fenséges vallása ennél fogva nem maradhat meg kizárólagosan egyházaink tulajdonának, mert ezen eszményi protestantizmusnak különben sem annyira az életen *kívül*, külön ceremonális módon lehet adózni, mint inkább bevive azt az élet minden fázisába, a szó teljes értelmében *át kell azt teljes lélekkel élni!*

„Itt állok, másként nem tehetek.” Ha a reformációnak eme gyönyörűséges jelszavát bevihetnők a mai társadalomba – először is a *politikai életbe!* Ha min-

den „honatya” úgy „állana” meg ellenfele és az ország színe előtt, a hogy lelkiismerete parancsolja, talán kevesebb szomorúsága lenne szegény hazánkknak! Akkor is lennének küzdelmek, harcok, összekülönbözések, mert hiszen megmondta Leibnitz, hogy két falevelet sem lehet teljesen egyformát találni, hogyan lennének az *eszmék* különbözők egymástól; de a *nemes* mérközések, a *nemes* ambícióból származott harcok világért sem gyengíthetik annyira az ország erejét és tekintélyét, mint a *lelkiismeret nélküli* dulakodások!

Hiszen nem is volna talán szép, nem is volna igazán *értékes* az élet, ha nem küzdenének minden téren a különböző nézetek, különböző eszmék egymással; csak *nemesek* legyenek a fegyverek, csak *meggyőződésből* eredjenek a harcok és *egyéniségekről* tegyenek bizonyosságot a küzdelmek, csak a szeretet és türelem zászlója alatt folyjanak a csaták, akkor talán maga az *Isten* is kedvét találja bennök ...

„Itt állok, másként nem tehetek”, a lelkiismeret eme önérzetes mondását kellene a *bürokratizmus* minden ágába bevinni, hogy mindig igazságosan a tehetségé, szorgalomé és tisztességé legyen a jutalom, a szükségben levőké a *segítő kéz*; a mily felemelt fővel „állhatna” akkor a felebbvaló hivatalnokai előtt, ugyanúgy bizalommal és tisztelettel állanának meg azok vele szemben: a *lelkiismeretesen* és *együttesen* végzett munka jóleső tudatában, pedig valószínűleg mindannyian egyforma önérzettel, a rájuk bízott *közösügy* előtt.

Ezen mondást kellene az újabb írói gárda egy részének is figyelmébe ajánlani, hogy ne oly irányt szolgáljon, a mely az emberiségnek csak kárára és sülyedésére, a legjobb esetben az ízlés elromlására szolgál, hanem ha már képtelen *emelő*, *művelő* hatásra, legalább „álljon” meg tisztességgel és normális, egészséges észjárással olvasó- vagy hallgató-publikuma előtt! Hiszen az irodalom általános elfajulásából, színházi előadásainkból és ezeknek közönségünk részéről való

mozó akceptálásából láthatjuk legjobban, hogy mennyire nélkülözi még mindig társadalmunk a *protestáns* jelleget.

A protestantizmusra ráfoghatja esetleg az erősebb kritika hogy rideg, egy bizonyos tekintetben hogy merev, talán némely dologban szörszálhasogató, hanem a *beteges*, természetellenes, *szecessziós* hajlamoknak még csak nyomát sem találhatjuk benne. A protestantizmus nemcsak a lelkiismeret, hanem ennél fogva *tipikusan az erkölcs vallása*; hiszen mondhatni, hogy már pusztán *megalakulása* szinte az elzüllött állapotok *reakciójaként* tekinthető!

Hogy mást ne említsek, ki ne ismerné az úgynevezett genfi reformációnak egész a túlságig vitt szigorúságát, mely szerint a legkisebb szabadabb magaviselet, könnyelműbb multság a legkérelmelhetlenebb szigorúsággal lett büntetve. Ez valószínűleg csak annak tulajdonítható, hogy a reformátorok valósággal megundorodva a léha erkölcsök látásától, önkéntelenül estek a másik túlságba.

Vajjon mit szólnának a protestantizmus szigorú erkölcsőrei, ha véletlenül egy este egy divatos budapesti színházelőadáson ébrednének új életre?

Áttérve röviden a filozófiára, vajjon az a modern filozófus, ki egész élete tudományát egész élete fáradságos munkáját arra szenteli, hogy minél apróbb részletezéssel, kérelmelhetetlen pontossággal bizonyítsa be előttünk, hogy mily kétségbeejtően a *véletlen szeszélyének* vagyunk produktumai, *miképpen* „áll” meg az emberiség színe előtt? Valamint elborzadok attól a gondolattól, hogy az orvos az előtte vergődő, mindenáron; *ösztönszerűen* az élethez ragaszkodó betegnek *szemébe* mondja, hogy *menthetetlenül* el van veszve, ugyanolyan *kis* ember előttem az a *nagy* tudós, ki miután maga nem tud semmi *magasban*, semmi *szépben* és *jóban* hinni, szeretné egy csapással az egész világ reménységét tönkre tenni. Ebből viszont azt is tapasztalhatjuk, hogy magával, a *pusztán őszinteséggel*, egyéni

meggyőződéssel még nem mindig állunk helyt az emberiséggel szemben. Mert ha az őszinteség nincs egyúttal jóakarattal, szeretettel és humanitással vegyülve, lehet rettenetesen deprimáló, sőt a legtöbb esetben sértő és kétségbejítő.

Ha valaki nem tudja eléggé méltányolni a keresztény eszmék humanitását, olvassa csak el a múltból Schopenhauer vagy Büchner száraz és leverő tudományát, lehetetlen, hogy egy mélységes szeretetet és bámulatot ne érezzen *Jézus Krisztus* iránt, ki viszont az egész életét, az egész tudományát, ambícióját csak arra az *egy* feladatra szánta, hogy a sok bajjal és töprengéssel vesződő szánandó emberiség számára minden áron, *örök időkre* szóló lelki megnyugvást szerezzen és az utolsó keserves percig *helyt álljon* előtte!

Talán merésznek találja az igen tisztelt közönség, hogy még a művészetre és zenére is Luther karakterisztikus mondását merem alkalmazni. De én megvagyok róla győződve, hogy a protestantizmus szelleme okvetlen visszavinné a művészet minden ágát a természetességhez és a *természet* iránti szeretethez. Hiszen a protestantizmus egyúttal a természetesség és egyszerűség puritán vallása. A modern protestantizmus éppen a *természet* bámulatos szépségében, *változatlan* rendjében, harmonikus egészében látja egyik főokát az Istenben és az ő *változatlan* bölcsességében való hitnek. És vajjon lehet-e valami fölemelőbb és szebb minta a művész előtt, mint az Istennek kijelentése?

Vajjon a templomot, az Istennek házát, nem-e a protestantizmus szabadította meg a természetellenes díszítésektől, cifraságoktól, és ha némi tekintetben tagadhatatlanul vétett is ezáltal az igazi művészet ellen is, de már azzal a ténnyel, hogy mellőzve a mesterséges félhomályt, festett képeket, szobrokat, kárpótlásul a világos ablakokon keresztül nyitott utat az ég természetes színének és a *nap* arany sugarainak, szerintem elvitázhatatlanul jelét adta annak a hajlamának, hogy az

Istennek *utánozhatatlan* tökéletes művészetét minden más művészet *főlé* helyezi.

Szerintem tehát a protestantizmus a művészettől is a természethez való visszatérést és annak minél *hűebb reprodukálását* követeli. Valamint reális és mégis annyira ideális voltánál fogva a művészet minden ágától azt kívánja, hogy amellet, hogy mindig *észszel* felfogható, *érthető* dolgot gyakoroljon, azért ne csak a pusztá értelemre vagy felületes érzékekre, hanem első-sorban a *lélek* és *szív* mélységeire hasson, hogy ezáltal képes legyen *magasabb* és *ideálisabb* gondolatokat ébreszteni az emberiség számára.

„Itt állok, másként nem tehetek”, ezt a mondást ajánljuk mi protestáns asszonyok a fényűző, gazdagabb, előkelőbb, úgynevezett *magasabb* osztály figyelmébe is, hogy az első-sorban a *mostohább* sorsúakkal szemben és az elnyomottabb osztály előtt „álljon” úgy a hogy a *XX. század keresztény lelkiismerete* valóban megköveteli.

Akkor aztán nem volna szükség a Budapesten nem rég hangoztatott „legideálisabb” anarchizmus emlegetésére sem, mert az én szerény asszonyi véleményem szerint nem lehet olyan „ideális” anarchizmus a világon, mely az igazi *keresztény* lelkű, *keresztény* szívű vezetőknél – kik észszel és szívvel gyakorolnák kötelességeiket – áldásosabb nyereség volna. Különben is rettenetes sok és *nagy* időnek kellene addig lefolyni, míg *minden egyes* emberi „atomot” oly erkölcsi és értelmi fokra vezetnénk, hogy azok minden felügyelet, minden vezetés nélkül *saját maguktól*, rendszeresen és harmonikusan mozogjanak. És ha ez a csoda megtörténnék, mi hívő protestáns asszonyok abban is azt az egyetlen, hatalmas, *vezető* és *uralkodó erkölcsi erőt* bámulnók legjobban, melynek eredetét, kiindulási pontját keresve, ismét csak egy felsőbb, *uralkodó* szellemre, Isten létére bukkanánk.

Szóval éppen a legideálisabb anarchizmus mellőzhető szerintünk legkevésbé a *felsőbbség*: az *Isten* fogalmát.

A protestantizmus azonban nemcsak a lelkiismeret, erkölcs, egyszerűség és kötelesség iránya, hanem bátran elmondhatjuk, hogy a *családi élet* ideális vallása. Hiszen a protestantizmus elsősorban felkent papjait járhatja elől a *családi élet példát adó* szent utain és ha semmi más érdeme sem lenne a protestantizmusnak, szerintem *ezzel az egy elvével* már csatát nyert a másik féllel szemben. Vajjon ki ne tudna arról a temérdek példás, puritán egyszerűségű és becsületességű családi életről, melylyel reformált egyházaink dicsekedhetnek; mert a protestantizmus e téren is megkívánja tőlünk, hogy Luther jelszávához hűek legyünk s ne csak a külvilágban, hanem a belső családi életünkben is az elkerülhetetlen apró félreértések és tévedések dacára, *nagy és fontos* dolgokban, – a házastársak egymás előtt, a gyermekek szülőikkel, a szülők gyermekeikkel szemben, mindig felemelt fejvel álljanak meg.

Nem tudom megállni, hogy gyermekekről beszélve, meg ne említsem, hogy valamint a protestantizmus nem a *külszín*, nem a dekoráció vallása, hanem a *lélek* számára „készült *belső* hit, igyekezzünk mi protestáns asszonyok ezt a jellegei a gyermeknevelésnél is érvényesíteni, hogy gyermekeink ne csak *külsőleg*, formailag legyenek mindig nevelve. Azt láthatjuk, hogy a külforma sohasem hozza meg a lélek belső tartalmát, de a szilárd, biztos alap legtöbbször magától produkálja a külső, elfogadható formát és modort. Ha a lélek telve *mély és igaz* vonásokkal valóban egy harmonikus egészet képez, ösztönszerűleg külső megnyilvánulásaiban is hű mását produkálja ezen belső összhangnak és ezt a külső megnyilatkozást semmiféle illetlenül ebben a hamisítatlan természetességben elő nem állíthatja.

Szabadjon még röviden kiterjeszkedni a mostani divatos nyelvek tanítására. Óriási előny egy emberre nézve, ha minél több nyelvet elsajátíthat magának, de vigyázzunk mi anyák, hogy a divatos nyelvismerek miatt el ne hanyagoljuk gyermekeinknél a lélek belső kiképzését.

Én a különböző nyelveket is inkább a műveltség elérésére és kifejezésére való *eszközöknek* tartom, mint magának a műveltség feltételének. Mert azt hiszem, nem az a fontos kérdés, hogy *miképpen* és *hányféle nyelven* tudják majd gyermekeink gondolataikat kifejezni, hanem hogy vajjon *mit* fognak azzal kifejezni. Társadalmunk jövője sem attól függ, hogy milyen külső műveltséget biztosítunk a jövő nemzedék számára, hanem hogy micsoda belső erővel felfegyverkezve veszi ez majd fel az életküzdelmét.

A mi protestáns egyházaink is kis apparátussal, kevés külső és cikornyás eszközökkel a saját *belső erejükkel* végzik nagy munkájukat.

A protestantizmus mély erkölce szerint a családhoz tartoznak még az úgynevezett *cselédek* is. Ha azt akarjuk mi asszonyok, hogy ezek mindenkor hűségesen helyt, álljanak, elsősorban nekünk vagyonosabb, művelt,.. Tanult, öntudatosan érző és gondolkozó, szóval minden tekintetben *előnyben* levő osztálynak kell sok türelemmel, elnézéssel, örökös exkuzációval, igazi keresztényi szeretettel „állnunk” velők szemben, ha e téren is egyházaink *szabad* és *humánus* szellemét akarjuk érvényesíteni.

Én azt hiszem, hogy tartozunk bármelyik reformált egyházhoz, ezt a hatalmas szellemet, ezt a *rendíthetlen szilárd alapot* egyformán megtaláljuk mindegyikben, mert csakis ez adott létet mindegyik iránynak. És még ha magának az egyházi életnek nem is használhatunk gyenge női munkánkkal, *sőt még ha a társadalom érdekében* is hiába fáradoznánk naiv törekvésünkkel, már csupa *igazságérzetből*, csupa *lelkessedésből* is kötelességünk részt venni *azoknak* az egyházaknak munkáiban, melyek még szétszakadásaik által is csak örökös *igazságkeresésüket* bizonyították.

És ha ezen igazságkeresésben egyházaink tagadhatatlanul némelykor kíméletlenebbül akarták az orthodox világ szeméről levonni a hályogot s megszabadítani azt

az előítéletektől, gondoljuk meg, hogy a legmagasabb modern filozófia is azt tartja, hogy *csak az akadályok, a korlátok minden áron való elhárítása* az egyedüli mód arra, hogy az emberiség akaratának helyes irányba való terelését elérjük.

Magyarország egyik kiváló tudósa, *Alexander Bernát* egy gyönyörű képpel fejezte be nem rég egyetemi előadásainak egy ciklusát. Elejbénk festette az isteni lélekkel bíró, haladásra predesztinált embert, ki azonban le van bilincselve, le van kötözve. Hiába *állunk* *előtte*, ösztönözve őt, hogy *induljon útjára*, míg a bilincsek és kötelékek tartanak, minden törekvésünk hiába; a mint azonban a bilincsek letöretnek, a kötelékek feloldódnak, nem is kell egy szót szólnunk... az alak megindul *magától*... talán mert „másként nem tehet”, ha úgy akar „állni” Teremtője előtt, a hogy *felszabadult* lelkiismerete megköveteli. A cél tehát nem a puszta ösztönzés, hanem elsősorban a *bilincsek leoldása, az akadály elhárítása az akarat előtt*.

Ez a felséges szerep jutott a történelemben a *reformációnak*-, ez a szerep maradt meg örökre a *protestantizmus* számára és szerintem *ezt a szerepet* *vészük át önkéntelenül mi protestáns asszonyok is*, ha egyházainkban működve, *onnét* kívánjuk az eszméket szétvinni és alkalmazni.

És legyen bár egyes, mellékes, külső dologban irányunk egymástól eltérő, tiszteljük bár *különböző* módon és alakban a mi közös megváltónkat, csak *egyforma* hűséggel álljunk mellette, mint Mária; csak a *bilincseket oldozó* eszme diadalától várjuk mindig a győzelmet ... ne a holt, hanem az *élő*: feltámadott Krisztust hirdessük, mint Mária Magdolna, akkor én azt reményelem, hogy a tőlünk telhető kis, de becsületes munka tudatában úgy a *világ, egyházunk* és saját *lelkiismeretünkkel* szemben, mint majdan egy *szebb* hazában, amaz *örök Bíró* előtt, mi is felemelt fővel jelenthetjük:

Itt állunk – másként nem tehetünk!